

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В цій статті описуються особливості формування доходів домогосподарств в сучасних умовах. Надаються різні підходи щодо класифікації доходів домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарство, фінансові ресурси, стан ринку, зовнішні та внутрішні джерела, перерозподіл.

Значення фінансових ресурсів домогосподарств в національній економіці визначається тим, що фінансові потоки, які є формою руху фінансових ресурсів домогосподарств, забезпечують розподіл національного доходу, і, пов'язуючи виробництво і споживання, тим самим впливають на відповідні стадії відтворювального процесу в економіці країни.

Фінансові ресурси домашніх господарств мають визначальний вплив на стан фінансової системи країни, оскільки за умови концентрації основної частки національного доходу у домогосподарств створюються всі передумови фінансування як простого, так і розширеного відтворення в будь-якій економічній системі. Більше того, як вважають деякі науковці фінансові ресурси домогосподарств є не просто частиною економічної системи держави, вони становлять невід'ємну частину економічної і фінансової безпеки України.

В сучасній науковій думці існують різні підходи до трактування сутності категорії «фінансові ресурси домогосподарств».

Так, деякими науковцями фінансові ресурси домашніх господарств трактуються як регульовані в правовому полі за допомогою спеціальних інструментів, способів і механізмів сукупні доходи та витрати, які формуються з двох джерел: власні (в результаті трудової діяльності, підприємницької діяльності, отримання соціальних державних виплат); залучені (кошти мобілізовані на кредитному ринку), з метою забезпечення особистих потреб кожного члена домогосподарства.

Відмінною особливістю наведеного підходу до визначення даного поняття є те, що фінансові ресурси розглядаються як «сукупні доходи та витрати», що, на нашу думку, дещо суперечить самій сутності поняття «фінансові ресурси». Тому вважаємо більш обґрунтованим підхід, згідно з яким фінансові ресурси домогосподарств розглядаються у формі фондів грошових коштів.

Зокрема, деякі вчені розглядають фінансові ресурси домогосподарства як грошові засоби (власні та залучені), які знаходяться в його розпорядженні і призначені для виконання фінансових зобов'язань та здійснення різних витрат.

Інші ресурсами домогосподарств називають сукупність активів, що перебувають у розпорядженні громадян і використовуються з метою забезпечення їх діяльності.

Заслуговує уваги також визначення, запропоноване російськими науковцями, які фінансові ресурси домогосподарств розглядають як сукупність доходів та накопичень, які виникають в процесі створення і перерозподілу валового внутрішнього продукту за певний період.

Таким чином, на основі наведених визначень можна виокремити особливі характеристики фінансових ресурсів домогосподарств:

- фінансові ресурси перебувають у формі грошових засобів або фондів грошових коштів;
- фінансові ресурси включають дві основні складові: доходи та заощадження домогосподарств;
- фінансові ресурси домогосподарств є частиною національного доходу суспільства;
- формування фінансових ресурсів домогосподарств може відбуватись як за рахунок власних, так і за рахунок позичених джерел.

Фінансові ресурси домогосподарств найчастіше функціонують у безфондовій формі. Але є багато домогосподарств, які створюють власні фінансові фонди цільового призначення. Це фонди, які спрямовані на:

- 1) створення резервів на випадок негативної ситуації в житті домогосподарства; 2) фонд майбутнього розвитку домогосподарства (придбання житла, автомобілів, іншого дорогого майна); 3) фонд забезпечення інтересів підростаючого покоління; 4) фонд фінансування навчання дітей та

дорослих; 5) фонд фінансування щорічного відпочинку; 6) фонд для фінансування ремонтів житла, автомобілів тощо; 7) фонд забезпечення старості; 8) інші фонди домогосподарства.

Рис. 1. Джерела формування фінансових ресурсів домогосподарств

Створення таких фондів дає змогу домогосподарствам більш ефективно витратити власні чи запозичені фінансові ресурси виходячи із стратегії та тактики функціонування кожного домогосподарства.

Фондова форма фінансових ресурсів для домогосподарства має сенс тоді, коли: 1) домогосподарство має достатньо грошових коштів для поточного споживання; 2) домогосподарство не має бажання вкладати ці кошти в підприємницьку діяльність; 3) домогосподарство обирає таку форму інвестування вільних коштів як депозити, страхування, вкладання в цінні папери; 4) домогосподарство не бажає використовувати позикові ресурси для стратегічного чи тактичного розвитку; 5) домогосподарство може ефективно керувати своїми фінансовими ресурсами у фондовій формі.

Фондова форма існування фінансових ресурсів домогосподарств є поширена в розвинутих країнах. Однак фондова форма фінансових ресурсів більш складна внаслідок необхідності постійного контролю та керування своїми фондами. Звідси, відповідна частина домогосподарств не формують

фонди фінансових ресурсів, а витрачають отримані доходи чи прибутки виходячи з сучасних потреб споживання, а при необхідності в грошових коштах звертаються до фінансових інститутів за позиковими коштами. Так діють багато мешканців західних країн, зокрема США, країн ЄС тощо. Водночас для українських домогосподарств характерною ознакою є створення запасів та резервів грошових коштів, які можливо розглядати як фонди фінансових ресурсів, але це не фонди фінансових ресурсів в класичному їх розумінні, а кошти, що сховані в «скриньках чи скляних банках» і не акумулюються фінансовими інститутами, не вкладаються в цінні папери тощо. За таких обставин значна частина вільних коштів країни не працює, що є гальмом в розвитку соціально-економічної системи держави.

Фінансові ресурси домогосподарств формуються за рахунок таких джерел (рис. 1).

Порядок формування доходів домогосподарств та їх диференціацію доцільно розглядати за стадіями розподілу і перерозподілу ВВП і НД (рис. 2.)

На рисунку 2 відображено етапи формування доходів домогосподарств та фактори, які впливають на їх диференціацію.

На кожній стадії формування доходів домогосподарств відбувається їх диференціація під дією певних чинників.

Диференціація доходів населення – це різниця в доступі до власності соціальних груп та верств населення, що відображається в рівні їх доходів. Тобто, це один з найважливіших соціально-економічних показників, що характеризує міру нерівномірності розподілу матеріальних і духовних благ між членами суспільства.

Причини поляризації доходів домогосподарств відображено на рис. 3.

Головна причина диференціації доходів населення те, що економічна система, заснована на різних формах власності (приватній, колективній та державній власності), що сприяє відчуженню більшості населення від отриманих доходів.

У різних людей різні фізичні та інтелектуальні здібності. Люди, що мають високі інтелектуальні здібності, високу кваліфікацію, можуть мати високооплачувану роботу і навпаки.

Люди суттєво відрізняються і за рівнем освіти, професійної підготовки, а тому мають різні можливості в отриманні доходу.

Здатність окремих громадян працювати в умовах ризику та невизначеності дає їм можливість отримувати більший дохід, ніж у тих, які на це не йдуть. Тому що, рівень доходів зростає пропорційно рівню ризику на який йдуть громадяни.

Нерівність володіння власністю створює підґрунтя до диференціації доходів домогосподарств. Це можна пояснити тим, що частина населення, яка володіє великою власністю має можливість отримувати доходи від неї.

Стан ринку, підприємницький хист, уміння вибрати «нішу» для вкладання капіталу, впливати на ціни, швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку також є важливим фактором у нерівності доходів.

Випадкові обставини, зв'язки, нещастя і дискримінація – це фактори, що роблять великий вплив на рівень доходів багатьох людей. Проте одні з них можуть мати позитивний вплив, а інші – навпаки.

В Україні на сьогоднішній день спостерігаються різні види диференціації доходів населення: регіональна, галузева, між різними секторами економіки, між різними соціальними групами. Це пояснюється тим, що спостерігається диференціація оплати праці за видами економічної діяльності, за регіонами та між сільськими та міськими поселеннями тощо.

В результаті первинного розподілу ВВП та НД відбувається формування первинних доходів суб'єктів господарювання, в тому числі і домогосподарств. Такими доходами є доходи від виробничої діяльності, від власності та підприємницької діяльності. Основними факторами, які впливають на диференціацію доходів є соціально-політичні, соціально-економічні, інституціональні.

На стадії перерозподілу ВВП відбувається формування вторинних доходів домогосподарств та поділ працівників за категоріями якості праці та розмірами заробітної плати в силу різних здібностей, освітньо-професійного рівня, кваліфікації, демографічних особливостей, сфер зайнятості тощо.

В результаті вторинного розподілу ВВП (заключний етап перерозподілу) формуються вторинні доходи громадян зайнятих у бюджетній сфері. Факторами диференціації доходів на цій стадії є соціально-економічні (фіскальна, бюджетна, соціальна політика держави), соціально-демографічні (демографічне навантаження на працездатне населення, вік членів домогосподарства), економіко-

демографічні (густота населення, співвідношення незайнятого населення до зайнятого), соціально-географічні (кліматичні умови, особливості місця проживання, щільність розселення тощо).

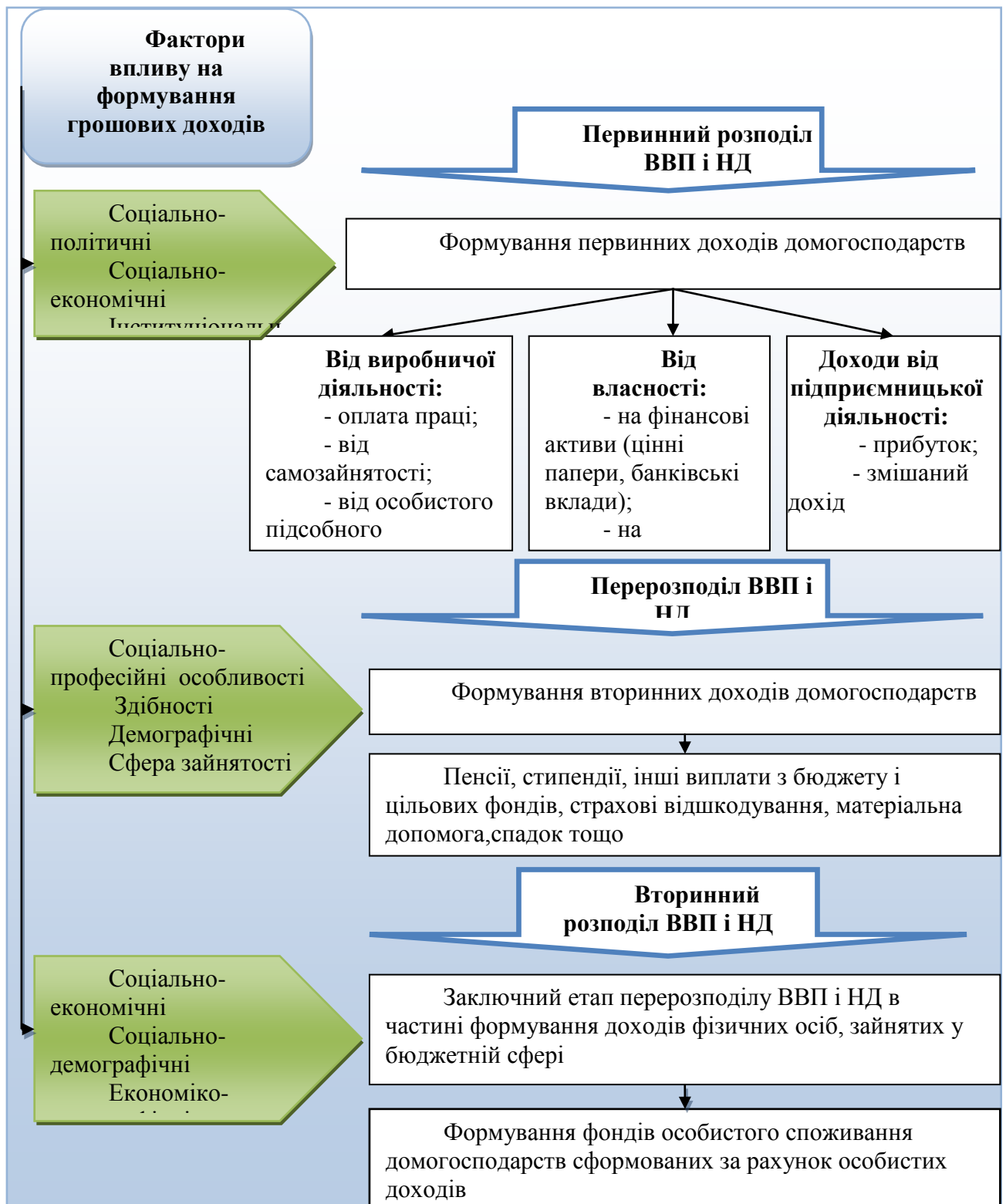

Рис. 2. Порядок формування доходів домогосподарств

Таким чином, диференціація доходів домогосподарств відбувається під дією як макроекономічних так і індивідуальних чинників, що в кінцевому результаті негативно позначається на розвитку економіки. Формування та розподіл доходів домогосподарств має формувати такий рівень диференціації, який стимулює економічну активність працездатного населення та разом з тим забезпечує соціальні гарантії незахищеним верствам населення.

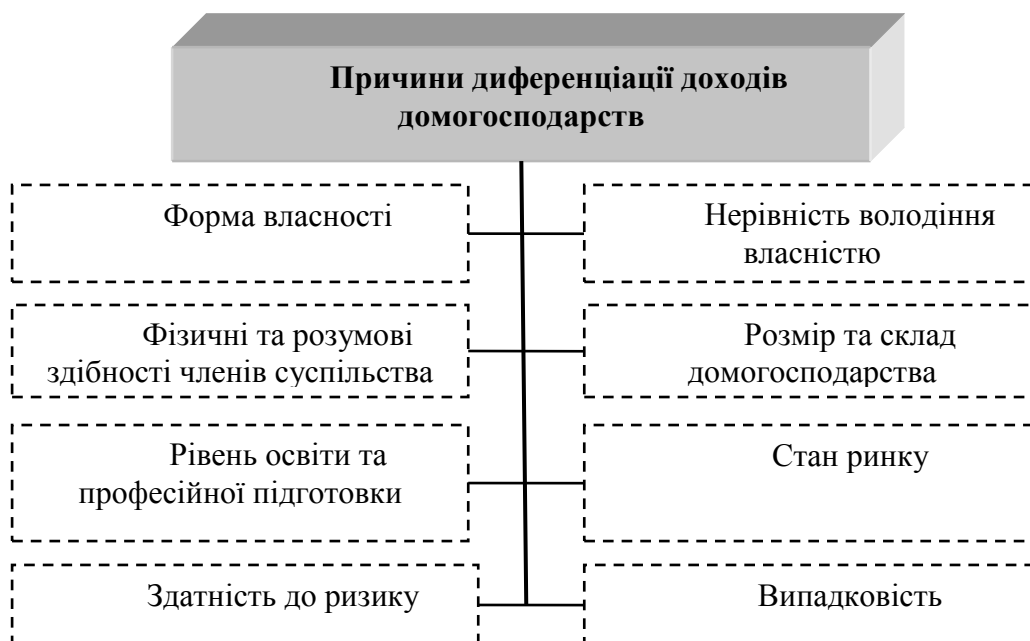

Рис. 3. Причини диференціації доходів домогосподарств

Економічною наукою окреслено два підходи до визначення сутності доходів населення:

- 1) макроекономічний (загальнотеоретичний), який визначає роль населення як важливого суб'єкта економічної системи;
- 2) мікроекономічний, який досліджує процеси формування, розподілу, перерозподілу і використання доходів домогосподарств.

Доходи населення – це соціально-економічна категорія, що характеризує відносини в суспільстві з приводу привласнення, використання та розподілу створеного продукту між його елементами (соціальними стратами, домогосподарствами, сім'ями, особами).

За іншим визначенням сукупними доходами домашніх господарств вважає «всі надходження населення, які мають грошову або натурально-речову форму, а також отримані як пільги (звільнення від податків чи їх частини, реалізоване право на придбання матеріальних благ чи послуг), включаючи доходи тримані від ведення особистого підсобного сільського господарства або інших видів домашньої зайнятості».

Автори підручника «Політика доходів і заробітної плати під доходами населення розуміють сукупність надходжень за певний проміжок часу, використовуваних фізичними особами з метою споживання і нагромадження.

Доходи домогосподарств як політико-економічна категорія являють собою певну суму грошових коштів та матеріальних благ і послуг, отриманих у процесі виконання економічних функцій домогосподарствами, і передусім сім'ями, з приводу чого виникають відносини приватної власності у всіх сферах суспільного відтворення.

Доходи населення – це сукупність коштів і витрат у натуральному вираженні для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини.

Дохід домогосподарства – це загальна сума грошей, яку отримала особа або родина протягом певного періоду (як правило, за рік).

Доходи домашнього господарства – частина національного доходу, що створюється в процесі виробництва і призначена для задоволення матеріальних і духовних потреб членів господарства».

Державний комітет статистики України, визначає доходи населення, як обсяг нарахованих в грошовій та натуральній формі: заробітної плати (включаючи одержану населенням з-за кордону), прибутку та змішаного доходу, одержаних доходів від власності, соціальних допомоги та інших поточних трансфертів».

Отже, з позиції макроекономічного підходу доходи домашніх господарств – це сукупність економічних відносин, за допомогою яких заново створена у суспільстві вартість розподіляється між власниками факторів виробництва, а також здійснюється перерозподіл первинних доходів з метою оптимізації кінцевого споживання благ і послуг у межах суспільства. З позиції мікроекономічного

підходу доходи домогосподарства – це сукупність надходжень упродовж певного періоду з усіх можливих джерел як у грошовій, так і не грошовій формах, що збільшують активи домашнього господарства і можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна.

Література

1. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій : навч. посібник / За ред. К.Ф.Ковальчука. – К. : ЦУЛ, 2012. – 328 с.
2. Власюк Н.І. та ін. Місцеві фінанси: навч. посібник. – К. : Алерта, 2011. – 328 с.
3. Зелена книга малого бізнесу України. – 2012 / Д.В. Ляпін, В.І.Дубровський, О.М.Піщуліна, О.П.Продан. – К. : Ін-т власності і свободи, 2012. – 124 с.
4. Інтернет видання: <http://kontrakty.ua>
5. Офіційний сайт Верховної Ради України: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Сайт Міністерства фінансів України: <http://minfin.kmu.gov.ua>

В данной статье описываются особенности формирования доходов домохозяйств в современных условиях. Предоставляются различные подходы относительно классификации доходов домохозяйств.

Ключевые слова: домохозяйство, финансовые ресурсы, состояние рынка, внешние и внутренние источники, перераспределение.

This article describes peculiarities of formation of household income in modern conditions. Given different approaches in relation to the classification of household income.

Key words: household, financial resources, market condition, external and internal origins, redistribution.